

Az értékvtás jelensége a magyar nyelvben

A negatív emotív elemek egy sajátos használatáról

1. Bevezetés. A jelen tanulmányban az ún. negatív emotív elemek egy sajátos használatával, az értékvtás jelenségével foglalkozom.

Negatív emotív elemeknek nevezem a szavak azon csoportját, amelyek önmagukban, kontextus nélkül valamely negatív érzellemmel összefüggésbe hozható szemantikai tartalommal rendelkeznek, azonban képesek azt bizonyos használatokban részben vagy egészben elveszíteni (vö. SZABÓ 2015a: 632, 2015c: 52–54). E használatot illetően két alapvető esetet különböztetek meg: az értékvesztést és az értékvtást. Értékvesztésként utalok arra a jelenségre, amikor a negatív elem más szó fokozó szerepű módosítójává válik (vö. SZABÓ 2015a: 632, 2018b: 58–59). Például (a vizsgált szavakat ritkítással emelem ki): *brutális an gyors, félelmetesen jó, örült nagy*. Ezek a kifejezések tehát funkciójukat tekintve a *nagyon* lexémához hasonlatosak (vö. SZABÓ–BIBOK 2019: 639). Értékvtás esetében a negatív emotív elem negatív tartalma ellenére pozitív értékelést vagy a beszélő meglepettségét fejezi ki (vö. SZABÓ 2015a: 632, 2015c: 52–54). Például: *durva buli, brutális alaplap*. Ezekben az esetekben tehát a vizsgált szavak nem fokozó szerepűek (vö. SZABÓ–BIBOK 2019: 639).

Több szerző (NEMESI 1998; JING-SCHMIDT 2007; SZÉKELY 2007; ANDOR 2011) vizsgálati eredménye alapján a jelenség számos nyelvben megtalálható, ezért valószínűleg nyelvfüggetlen sajátosság, emellett nyelvtörténetileg is adatható, tehát nem új nyelvi jelenség.

Értékvesztés esetében lehetséges az az eset is, hogy egy lexikai szinten pozitív elem kerül fokozó pozícióba, azaz egy pozitív elem veszít a negatív emotív elemekhez hasonlóan értéket (vö. NEMESI 1998: 26). Például: *jó csúnya, tökéletes hülye*. SCHMELEV (2012: 842) alapján a francia nyelvben találni az ellentétes irányú módosulásra az értékvtás esetében is adatot: a *sacré* 'szent' pozitív tartalommal rendelkezik, ennek ellenére képes negatív értékelő funkciót is betölteni. Ugyanakkor magam eddigi vizsgálataim során a fenti példához hasonló jelenséget nyelvünkben nem találtam. Vizsgálati tapasztalataim alapján e fordított irányú módosulás az értékvtást illetően a magyar nyelvben nem adatható (vö. SZABÓ 2018b: 37).

A vonatkozó szakirodalom áttekintése alapján egyre több szerző teszi vizsgálati tárgyává a negatív emotív elemeket (pl. TOLCSVAI NAGY 1988; PARTINGTON 1993; WIERZBICKA 2002; JING-SCHMIDT: 2007; LACZKÓ 2007; KUGLER 2014; DRAGUT–FELLBAUM 2014; SZABÓ–BIBOK 2019; vö. még PÉTER 1991). Ugyanakkor e dolgozatok alapvetően vagy kimerítő jelleggel csupán a fokozó szerepű előfordulásra, azaz az értékvesztés jelenségére fordítanak figyelmet. Az értékvtást SZABÓ munkáin kívül (SZABÓ 2015, 2018a, 2018b; SZABÓ–BIBOK 2019; SZABÓ et al. 2017) kívül csupán ANDOR (2011) tárgyalja, azonban ő sem választja el egymástól pontosan és a terminológia szintjén is a két jelenséget (vö. SZABÓ–BIBOK 2019:

642). A jelen dolgozat célja, hogy a fenti hiányt pótolva adalékul szolgáljon a negatív emotív elemek e sajátos használatának a vizsgálatához.

2. A negatív emotív elemek értékváltása a szakirodalomban. Az alábbiakban röviden áttekintem azokat a szakirodalmi megállapításokat, amelyek, ha nem is kifejezetten a negatív emotív elemek értékváltó használatára vonatkoznak, de felhasználhatók e jelenség behatóbb tanulmányozásához.

ANDOR (2011: 33) *polaritásváltás*-nak nevezi azt a jelenséget, amelynek a „leggyakoribb eseteiben a negatív jelentéstartalmú és használatú lexikális egységek pozitív irányú jelentésváltozását vagy jelentésbővülését, jelentésük kiterjesztését figyelhetjük meg”. A szerző (ANDOR 2011: 33) szerint „a lexikális egységek, kifejezések polaritásváltása [...] a jelentésváltozások folyamataiban meglehetősen gyakori jelenség”, és a gyakoriságot „az értékítéletet, fokozás kifejező” szavak körében különösen jellemzőnek tekinti. SHMELEV (2012: 841–842) ezzel kapcsolatban rámutat az emotív tartalom szerepére is: megállapítása szerint azok a szavak, amelyek erős emocionális értékelést fejeznek ki, gyakran nyerne azzal ellentétes szemantikai tartalmat.

Ami a vizsgált elemek szófaji sajátosságait illeti, ANDOR (2011: 34) alapján „talán gyakoribb a melléknevek és az adverbiumok körében [...], mint például az igéknél”.

ANDOR (2011) dolgozatában a *nagyon durva* és a *de durva* szókapcsolatokat vizsgálja, az internetet használva korpuszként, egy összesen 400 elemből álló mintán. Kutatásának eredményei a következő legfontosabb sajátosságokra mutattak: mindkét vizsgált kollokáció esetében az állítmányi előfordulás volt a gyakoribb, és a nem negatív használatban adható parafrázisok valamely pozitív tulajdonságot (pl. látványos, kellemes, jó stb.) vagy meglepő, érdekes sajátosságot jelöltő szemantikai jegyet tartalmaztak (vö. ANDOR 2011: 36–37). A szerző a korpuszadatok vizsgálata mellett magyar anyanyelvű alanyokkal is végzett felmérést. A teszt egy részfeladatként olyan szituációt kellett írniuk, amelyben a *durva* melléknév pozitív értelemben szerepel. A válaszokban az alanyok legtöbbször állítmányi funkcióba tették a vizsgált elemet, ami egybevág a korpuszvizsgálat fentebbi eredményével. Egy másik feladatként olyan főneveket kellett megadniuk, amelyek módosítójaként anyanyelvi intuícióik alapján helyesen szerepel a *durva* szó pozitív jelentéssel. A válaszok között az eseményt kifejezők szerepeltek a legnagyobb frekvenciával, emellett gyakoriak voltak „a tárgyak külalakiságára, funkcionalitására utaló” elemek is. A /+élő/ vagy a /+élő, +humán/ szelekciós jegyű főnevek ugyanakkor ritkák voltak. A teszt harmadik feladatként az alanyoknak parafrázissal kellett jelentést megadniuk. Az eredmények megfeleltek a korpuszból nyert hasonló adatoknál adott értelmezéseknek.

3. Az értékváltó elemek a negatív emotív elemek között. A negatív emotív elemek csoportján belül, amint arról a dolgozat 1. fejezetében már említést tettem, az értékváltással SZABÓ munkáin (SZABÓ 2015, 2018a, 2018b; SZABÓ et al. 2017) kívül egyedül ANDOR (2011) tanulmánya foglalkozik. A jelen fejezetben, e hiány pótlására törekedve megpróbálom egyértelműen vázolni az értékváltó elemek helyét a negatív elemek között.

Korábbi vizsgálataimhoz kézzel összeállítottam egy listát, amely törekvésem szerint a negatív emotív elemeket kimerítően tartalmazza (vö. SZABÓ 2018b). A lista elkészítése során egy fokozó értelmű kifejezésekből álló szótárra (vö. TUKACS 2015), a Magyar Nemzeti Szövegtár adataira (MNSZ2, vö. ORAVECZ et al. 2014), valamint valós példák elemzési tapasztalataira támaszkodtam. A létrehozott szólista 116 szóalakot tartalmaz (vö. SZABÓ 2018b: 148). Ezzel összefüggésben nem minden negatív emotív szemantikai tartalmú elem tekinthető az általunk vizsgált negatív emotív elemek körébe tartozónak. Például, bár számos negatív szó szerepelhet egy másik szó módosítójaként, azok gyakorta a teljes kifejezés negatív jelentését (vö. pl. *riasztóan*) eredményezik (a problémáról bővebben l. SZABÓ–BIBOK 2019: 639–640).

Magam (SZABÓ 2018b: 53–54) – JING-SCHMIDT (2007: 427–433) angol nyelvvel kapcsolatban tett megállapításaival összhangban – a magyar nyelvben három emócióval tudtam a negatív emotív elemeket szemantikai szinten összefüggésben hozni: a félelem, az undor, valamint a düh érzellemmel. A bánat érzellem által motivált elemet a magyar nyelvben – akárcsak JING-SCHMIDT (2007) az angolban – nem találtam.

Ami az értékvesztő és értékváltó funkciót illeti, vizsgálataim rámutattak, hogy minden elem, amelyet negatív emotívként azonosítottam, betöltheti az értékvesztő funkciót, azaz állhat fokozó szerepben, ugyanakkor közülük csupán az elemek egy szűk köre az, amely értékváltóként is szerepelhet (vö. SZABÓ 2018b: 65–66; SZABÓ–BIBOK 2019: 648). Amíg például a *durva*, az *eszméletlen* vagy a *brutális* értékvesztők és értékváltók egyaránt lehetnek, addig többek között a *borzasztó* vagy a *rohadt* csupán az előbbi szerepben állhatnak. Értékelő (és nem fokozó) elemekként tehát rendre negatív tartalmat hordoznak. Tekintsük át az alábbi példákat!

- (1) a) *A Sportcsarnokban (mielőtt leégett volna) ott olyan borzasztó buli volt, hogy sírva fakadtam!* [nlcafe.hu/forum]
- b) *Az a sok rohadt telefon engem nagyon idegesített.* [Balogh Gábor 2012. Vigyázzmenet]

- (2) a) *Borzasztó finom, borzasztó egyszerű és borzasztó sok teret enged a kreativitásunknak.* [jokaja.hu]
- b) *Én önző vagyok a nagyszerű ízek és az élmény tökéletesítése terén és úgy gondolom, pont ez tesz engem ilyen rohadt jó séffé.* [boraszportal.hu]

A példák azt mutatják, hogy amíg a vizsgált elemek önmagukban rendre negatív értékelő tartalmat hordoznak (1a–b), fokozó szerepben lehetnek értékvesztők, amikor is ezt a negatív tartalmat elveszítik.

A tapasztalataim tehát arra mutatnak, hogy az értékváltó funkció a korlátozottabb: az összesen 116 értékvesztésre képes elemnek csupán körülbelül a negyede, 32 elem szerepelhet értékváltóként (a már közölt példákon kívül néhány további példa: *félelmetes*, *beteg*, *kegyetlen*, *irgalmatlan*, *halálos*, *embertelen*, *veszett*, *mocskos* stb.). Ezzel összefüggésben olyan elemet, amely értékváltó lehet, de értékvesztő nem, egyet sem találtam. A jelenséget azzal magyarázom, hogy

értékvesztéskor már a szintaktikai szerkezetben elfoglalt hely egyértelműsíti az értékvesztő elem aktuális jelentését. A fokozó funkció tehát egyértelművé válik, hiszen az a kifejezés alaptagját módosítja. Ugyanakkor értékváltás esetén ez a sajátosság nem áll rendelkezésre, ezért ez a funkció nem „nyitott” a legtöbb negatív emotív elem számára.¹ Felmerülhet a kérdés, hogy esetlegesen azért van ez így, mert az értékváltók az értékvesztőkből alakulnak ki, mégpedig úgy, hogy elmarad a (szemantikailag nem hangsúlyos) értékelő komponens.² Amennyiben ez igaz, úgy az értékváltó elemek mögé odaérhető a default értékelő kifejezés, például *durva buli* → *durva jó buli*. A probléma az, hogy e feltételezés mentén nem tudjuk megmagyarázni azokat az eseteket, amikor az értékváltó elem a megnyilatkozásban kifejezett tartalomnak nem a pozitív, hanem a meglepő voltát hangsúlyozza. Itt ugyanis egy, a fentebbihez hasonló default kifejezés nem tehető a megnyilatkozásba. Például:

- (3) [...] már több hírt is olvastam, hogy így-úgy-amúgy megoldották az aksik kapacitás- és töltésproblémáját, [...]. Elég *durva hírek* ezek, hiszen 5-6xoros vagy nagyobb kapacitásokat is írnak, és volt olyan, ahol még azt is írták, hogy jóval-jóval kisebb méretben tudja azt, és csak pár perces töltés mellett. Kb. *hihetetlen a sztori*. [autonavigator.hu]

A példa semmilyen elemmel nem egészíthető ki úgy, hogy a megnyilatkozás elfogadhatósága vagy értelme ne sérülne (vö. pl. *durva jó hírek* stb).

4. Az értékváltó elemek szerkezeti sajátosságai. Az értékváltás jelenségét illetően meglátásom szerint három szerkezettypust kell számba vennünk.

Az egyik lehetőség szerint a vizsgált elem állítmányi funkcióban áll, és a vele kifejezett értékelés a mellékmondat tartalmára vonatkozik. Tekintsük meg ANDOR (2011: 37) példáját.

- (4) *Durva volt, amit a hegedűs művelt a hangversenyen.*

A másik esetben az elem jelzőként módosítja a főnévi alaptagot. Tekintsük meg ugyancsak ANDOR (2011: 37) példáját.

- (5) *Nagyon durva sportkupét mutatott be a Volvo.*

A fentebbi példa azt is megmutatja, hogy a vizsgált elemhez egy további háttároló is kapcsolódhat (itt: *nagyon*), sőt az is lehetséges, hogy e további módosító ugyancsak negatív emotív elem (vö. PARTINGTON 1993: 189–190). Például:

¹ A jelenség hasonló ahhoz, mint amit az értékvesztéssel kapcsolatos vizsgálataim során tapasztaltam (vö. SZABÓ 2018b: 61–65). Tudniillik, hogy bizonyos semleges alaptagok mellett a negatív emotív elemek közül nem mindegyik állhat értékvesztőként, amíg pozitív vagy negatív értékű elemek mellett ilyen korlátozás nincs, pl. a *borzalmasan finom* pozitív ítéletet fejez ki, de a *borzalmasan nagy* negatív értékelést hordoz. Ezzel szemben a *borzalmasan nagy* értelmezhető nem negatívként is.

² Köszönöm SASS BALINTnak a felvetést.

- (6) [...] *hát mocskos durva buli volt tegnap* [...] [pellagriasdiary.blogspot.hu]

Ebben az esetben a további elem értelemszerűen már nem értékvtáltó, hanem értékvesztő funkcióban áll, lévén, hogy az általa módosított értékvtáltó elem értékelő jelentését fokozza.

A harmadik lehetőség az, hogy az értékvtáltó elem igéhez kapcsolódik. Például:

- (7) [...] *amcsi énekesnők közül egyedül Aguilera, aki tényleg durván énekel* [...] [sorozatjunkie.hu]

Ez utóbbi esettel kapcsolatban, amelyről ANDOR (2011) nem tesz említést, fontos kiemelni egy sajátóságot. Az értékvesztésnek, tehát amikor a negatív emotív elem fokozó szerepben áll, ugyancsak létezik egy olyan szerkezeti variánsa, amikor az elem ígét módosít (nem pedig melléknévi, határozószerzői vagy határozatlan számnévi alaptagot, vö. SZABÓ–BIBOK 2019: 644). Például:

- (8) *Látszik, hogy a csapat rettentően törekszik a megújulásra, próbálnak minden területen maximálisan helytállni.* [f1-hirek.csapata.hu]

Vegyük észre, hogy bár a (7) és az (8) alatti szerkezet szintaktikailag azonos, a két esetben a negatív emotív elemek funkciója, illetve jelentése nem ugyanaz. Amíg a (8)-beli példában a *rettentően* a szerkezeti alaptag jelentését intenzívebbé teszi, azaz fokozó szerepű, addig a (7)-beli megnyilatkozás esetében a *durván* az éneklés rendkívüliségét, kiemelkedő minőségét jelzi, tehát értékvtáltó elem. Ezt az mutatja a legegyszerűbben, hogy a példában a vizsgált elem cseréje a *nagyon* elemmel elfogadhatatlan megnyilatkozást eredményez:

- (9) *[...] *amcsi énekesnők közül egyedül Aguilera, aki tényleg nagyon énekel* [...]

Ez a sajátóság fontos érv mellett, hogy a negatív emotív elemek használatait, tehát az értékvesztést és az értékvtáltást a terminológia szintjén is feltétlenül szükséges elkülöníteni egymástól.

5. Az értékvtáltó elemek használati motivációja. E fejezetben többféle kérdésre keresem a választ. Egyrészt, vajon mi motiválja ezeknek az elemeknek a használatát a pszichológia oldalán, másképpen, miért használunk negatív elemeket pozitív értelemben, illetve meglepetség kifejezésére.³ Másrészt, jellemzi-e valamilyen tendenciaszerű sajátóság az értékvtáltó (és értékvesztő) elemek keletkezését.

Tekintsük át tehát első lépésben a pszichológiai motiváció kérdését!

Amint korábban említettem (l. a 2. fejezetben), SCHMELEV (2012: 841–842) alapján azok a szavak, amelyek erős emocionális értékelést fejeznek ki, gyak-

³ A jelen dolgozatban a negatív emotív elemek interpretálásának kérdésével részletesen nem foglalkozom (arról bővebben l. SZABÓ 2018b: 81–90).

ran nyernek ezzel ellentétes szemantikai tartalmat. RAHMATI (2015: 81–82) és SCHMELEV (2012: 837) érvelése szerint a jelenség az ún. szemantikai eltolódás (semantic shift) egyik lehetséges következménye. Ahogyan RAHMATI (2015: 81–82) fogalmaz, a szó „eltolódik” eredeti jelentésétől egy másik jelentéshez. A negatív emotív elemek értékváltása esetében tehát a vizsgált elem eltávolodik negatív értékjelentésétől a pozitív értékelés vagy a meglepetés emóció irányába.

Korábbi dolgozataimban (SZABÓ 2018a, 2018b) részletesen foglalkoztam a negatív emotív elemek használatát motiváló pszichológiai jelenségekkel, különösen az értékvesztés szempontjából. A jelen dolgozatban kizárólag az értékváltásra fókuszálok.

A negatív emotív elemek értékváltó használatát alapvetően három jelenséggel hozhatjuk összefüggésbe: a negatív torzítással (negativity bias), az izgalom téves tulajdonításával (misattribution of arousal), valamint a pozitív torzítással vagy Pollyanna-jelenséggel (vö. SZABÓ 2018a, 2018b).

A negatív torzítás jelensége azt takarja, hogy a kellemetlen, fenyegető információknak tudattalanul is szignifikánsan nagyobb figyelmet tulajdonítunk, mint a kellemes, pozitív tartalmúaknak (vö. JING-SCHMIDT 2007: 418). A jelenséget mára számos empirikus vizsgálat eredménye alátámasztotta (vö. pl. PEETERS–CZAPINSKI 1990; PRATTO–JOHN 1991; CACIOPPO–BERNTSON 1994), és kialakulásának okát több szerző evolúciós okokra vezeti vissza. Önvédő mechanizmusként nagyobb figyelmet fordítunk ugyanis a félelem, az undor és a düh jeleire (részletesebben l. JING-SCHMIDT 2007: 418–419).

JING-SCHMIDT (2007: 425) amellett érvel, hogy az emotív fokozó elemek használata szorosan összefügg a negatív torzítás jelenségével. Véleménye szerint ugyanis a használatukat – tudattalanul – az a cél motiválhatja, hogy a beszélő intenzívebb figyelmet váltson ki a hallgatóból. Ehhez illeszkedik KUGLER NÓRA (2014: 131–132) dolgozata, amelyben a *félelmetesen* fokozó elem kapcsán említi a jelenséget. Bár e dolgozatok a negatív emotív elemeket értékváltó szerepben nem vizsgálják, valószínűsíthetjük, hogy a negatív torzítás azt a használatot is hasonlóképpen motiválhatja. (A nyelvi benyomáskeltési stratégiákról l. még többek között PÉTER 1984: 231, 1991; NEMESI 1997: 493, 2000.)

A negatív torzítás jelenségével szoros összefüggést mutat az a jelenség, amelyet magyarul talán az izgalom téves tulajdonításának fordíthatnánk (misattribution of arousal).⁴ A fogalom azt a pszichológiai folyamatot jelöli, amelynek során az egyén tévesen más emócióval azonosítja az átélt izgatottságot, mint ami azt valójában kiváltotta (vö. SCHACHTER–SINGER 1962). Például, a félelem emócióra adott fiziológiai választ a vonzalom átélésének tulajdonítja. Véleményem szerint az értékváltó elemek használatát ez a sajátság is motiválhatja. Amennyiben ugyanis a félelem, a düh és az undor jelei az izgalomhoz, az érdeklődéshez hasonló fiziológiai válaszokat eredményeznek, a negatív emotív elemek használata nagyobb elköteleződést válthat ki a hallgatóból a partner közlése iránt. A jelen dolgozatnak nem célja, hogy e hipotézist bizonyítsa, ugyanakkor fontosnak tartom kiemelni, hogy nincs tudomásom olyan dolgozatról, amely a pszichológiai jelenség, valamint értékváltó elemek használatának összefüggéseit vizsgálná.

⁴Köszönöm BALÁZS LÁSZLÓnak, hogy az elméletre és annak az általam vizsgált problémával való lehetséges összefüggésére felhívta a figyelmemet.

Az ún. pozitív torzítás, amelyet Pollyanna-jelenségnek is neveznek, valószínűsíthetően tovább erősíti az értékvtáltó elemek affektív hatását (vö. JING-SCHMIDT 2007: 422–425). A Pollyanna-hipotézis nyelvi univerzáléként tételezi fel a pozitív töltetű kifejezések magasabb használati arányát a negatív elemekkel szemben (vö. BOUCHER–OSGOOD 1969). Mivel ezáltal a kommunikációban a pozitív kifejezések használata képezi a normát, a megnyilatkozásokban megjelenő negatív kifejezések intenzívebb hatást váltanak ki a befogadói oldalon (vö. JING-SCHMIDT 2007: 423).⁵ A „pozitív beállítódás” és a negatív tartalmú kifejezések használata közötti összefüggésre felhívja a figyelmet KUGLER (2014: 132) is. Úgy vélem, hogy e tendenciának – akárcsak a negatív torzítás jelenségének – jelentős szerepe lehet az értékvtáltó elemek használati motivációjában.

6. Az értékvtáltó elemek szemantikai sajátosságai és helye a grammatikában

6.1. Ahogyan azt már a 3. fejezetben megmutattam, az értékvtáltó elemekkel a beszélő két típusú információt közölhet (vö. SZABÓ 2018b: 68). Az egyik eset az, amikor pozitív értékelést szeretne kifejezésre juttatni vele. Például:

(10) *Azt a durva bulit! Hogy én eddig nem voltam itt!!! :DDD [MNSZ2, magyarországi, személyes, Facebook]*

A másik eset, amikor a beszélő a megnyilatkozásban foglalt információtartalom figyelemreméltó, meglepő voltát kívánja hangsúlyozni. A korábban (3) alatt közölt példát itt (11) alatt megismétlem.

(11) *[...] már több hírt is olvastam, hogy így-úgy-amúgy megoldották az aksik kapacitás- és töltésproblémáját, [...]. Elég durva hírek ezek, hiszen 5-6xoros vagy nagyobb kapacitásokat is írnak, és volt olyan, ahol még azt is írták, hogy jóval-jóval kisebb méretben tudja azt, és csak pár perces töltés mellett. Kb. hihetetlen a sztori. [autonavigator.hu]*

Az utóbbi típus miatt az *értékvtáltó* terminus nem teljesen szerencsés, hiszen az értékelő tartalom teljes megváltozására (negatívból pozitívba) utal, és mint tárgyaltuk, ebben az esetben nem ilyen változás megy végbe. Ugyanakkor a jelenség megnevezésére megfelelőbb elnevezést ezidáig nem találtam.

Az bizonyosra vehető, hogy minél kiterjedtebbé válik a negatív emotív elemek, köztük az értékvtáltók használata, azaz minél többféle kontextusban használjuk őket, annál kevésbé lesznek hatásosak, tehát a fent említett tendenciák az esetünkben annál kevésbé érvényesülnek. Ehhez hasonlóak azok a megállapítások, mint amelyeket a szerzők az értékvesztés kapcsán tesznek. PARTINGTON (1993: 184) például a fokozóvá válást delexikalizációs kontinuumként képzeli el. DÉR (2013) megállapítja, hogy a negatív fokozók nem egyforma gyakorisággal szerepelnek negatív, semleges és pozitív elemek módosítóiként, amit az eltérő delexikalizáltsági fok jelének tulajdonít. ANDOR (2017) szóasszociációs vizsgálatának elméleti alapvetése pedig az, hogy értékvesztésre képes elemeket adva a részt-

⁵ A stílus- és normatörésről mint benyomáskeltési stratégiáról bővebben l. NEMESI 2000: 427.

vevőknek hívószóként, az asszociátumok jelentéstartalma korrelál az inger-
szók lexikalizáltsági fokával. Az eredmények azt mutatják, hogy amíg bizonyos
hívószók dominánsan pozitív válaszokat eredményeznek, addig más szavakkal
jellemzően negatív tartalmú konstrukciókat hoztak létre az adatközlők. Az érték-
váltás és az értékvesztés hasonló nyelvi működése alapján úgy vélem, ugyanez a
tendencia valószínűsíthető az értékváltás esetében is.

Az értékváltó elemek negatív szemantikai tartalmának elhomályosulását, hatá-
suk elvesztését támogatja egy további, már nem pszichológiai tendencia, az ún. szem-
antikai prozódia jelensége is, amelyet ritkábban diskurzus- vagy pragmatikai prozó-
diaként is említenek a szerzők (vö. ANDOR 2011: 34). ANDOR szerint SINCLAIR (1991:
112) észrevételezte először, hogy bizonyos kifejezések a szövegekben dominánsan
negatív vagy pozitív szemantikai tartalmú nyelvi elemekkel kollokálódnak. E sajátsá-
guknak köszönhetően pedig, bár eredetileg nem rendelkeznek a velük gyakorta elő-
forduló elem értékjelentésével, idővel mintegy „felveszik” az adott értékelő jelentést
(vö. SZABÓ 2018a: 909). A szemantikai prozódia az értékváltás szempontjából azért
lehet fontos, mert az újabb, nem negatív kontextusok ennek értelmében folyamato-
san csökkenthetik az értékváltó elemek negatív affektív értékét. És, bár használatu-
kat éppen az abból fakadó hatásosságuknak köszönhetik, azt fokozatosan elveszítik.

6.2. A negatív szemantikai komponens értékváltó funkció esetében nem játsz-
hat szerepet az interpretációs folyamatban, a pozitív jelentés azonban a szemantikai
komponensek szintjén nem tűnik levezethetőnek a negatív jelentésből. Ezzel össze-
függésben feltételeztük korábban (vö. SZABÓ–BIBOK 2019: 647), hogy mivel érték-
váltó használatban a lexikai szintű tartalomhoz képest ellentétes jelentés jön létre,
két külön tétellel kell számolnunk a lexikonban. Ez kardinális kérdés az értékváltó
lexémák szótári ábrázolását illetően. Az értékvesztő elemek esetében ugyanis, a le-
xikai pragmatika elméleti keretéhez (BIBOK 2014, 2017) illeszkedve, a szótári áb-
rázolásra egy olyan aluspecifikált szemantikai reprezentációt javasoltunk, amely
tartalmaz egy ún. INTENZITÁS komponenst (vö. SZABÓ–BIBOK 2019: 645).
E komponens aktiválódása (vagy nem aktiválódása) a megfelelő kontextus függvé-
nye, ami egyúttal szoros korrelációt mutat azzal, hogy az adott elem milyen szófajú
alaptaghoz kapcsolódik. Úgy tűnik azonban, az értékváltó elemek esetében hasonló
megközelítési mód alkalmazására nem nyílik lehetőség: a különböző értékjelentésű
használatoknak különböző lexikai tételeket kell felvennünk a szótárban.

Arra a megállapításra jutottunk tehát, hogy az értékváltó elemek eseté-
ben külön-külön lexikai tételekkel kell számolnunk. Amennyiben így járunk el,
a jelenség kezelhetővé válik az ún. enantioszémia (ritkábban: antagonímia és
kontronímia) terminusa alatt. Enantioszémia esetén egy adott lexémának egy-
szerre, egyazon nyelvallapotban két, egymással ellentétes jelentése van (vö. KI-
CSI 2010; SHMELEV 2012). Az enantioszémia tehát egyfajta poliszémia, amely a
poliszém sajátsságot az antonímia sajátosságával ötvözi (vö. KLÉGR 2013: 18).

Bár a többjelentésűség kérdésével számos dolgozat foglalkozik (vö. pl.
PUSTEJOVSKY–BOGURAEV 1996; NERLICH et al. 2003, KIEFER 2007; RAKOVA et
al. 2007), az enantioszémia jelenségét kevesek tárgyalják, annak ellenére, hogy
nyelvfüggetlen sajátosság (UMAR 1982 alapján RAHMATI 2015: 84; KICSI 2010:
197; ВОЗНЕСЕНСКАЯ 2011: 759).

Az enantioszemiának a különböző szerzők eltérő mennyiségű altípusát különböztetik meg. SCHMELEV (2012: 837) például tíz, KLÉGR (2013) hét altípussal számol. Az ún. emocionális–értékelő enantioszemiát a jelenség egy külön altípusaként tartják számon a téma kutatói (vö. ВОЗНЕЩЕНСКАЯ 2011: 759). Ebben az esetben az adott lexéma egyszerre két ellentétes értékelő jelentéssel bír, például az angol nyelvben a *terrific* ('iszonyú, szörnyű' vagy 'óriási, csodálatos'), vagy az oroszban a *бесценный* ('felbecsülhetetlen értékű' vagy 'értéktelen') (vö. SCHMELEV 2012: 842).⁶

KLÉGR (2013: 15) megállapítása szerint az enantioszémia kapcsán meg kell különböztetnünk egy a kollokációs sajátosságokkal összefüggésben jelentkező enantioszémia-típust (collocational enantioseme). A szerző alapján ebben az esetben az, hogy az aktuális megnyilatkozásban mely jelentés érvényesül, attól függ, hogy az adott elem milyen szemantikai tartalmú kollokátorhoz kapcsolódik, valamint, hogy mi szerepel a tágabb kontextusban. A szelekciós mechanizmusban ez alapján a megfelelő jelentés aktiválódik. (Mindez megmagyarázhatja azt is, miért nem vezet interpretálási problémákhoz az egyazon lexémához tartozó, egymással ellentétes jelentések léte; vö. SCHMELEV 2012: 838. A negatív emotív elemek megértésének aktivációterjedés hálózati megközelítéséről részletesen l. SZABÓ 2018b: 81–90.)

Bár az értékváltás nem kezelhető kollokációs típusként, megállapítható, hogy a jelenség az aktuális doménnel szoros összefüggést mutat. Bizonyos domének ugyanis tipikusan megengedik az értékváltást, míg mások nem. Éppen ezért azt, hogy valamely vizsgált elemet értékváltóként interpretálhatjuk-e, alapvetően meghatározza, hogy az adott megnyilatkozás milyen szövegdoménnel szerepel. Egy korábbi dolgozatomban (SZABÓ 2015c) a *brutális* szó előfordulási gyakoriságát vizsgáltam negatívan értékelő elemként és értékváltóként, nyolc különböző domén szövegeiben. Az eredményeket nem szerepeltetem a jelen dolgozatban, azonban kiemelném, hogy amíg például az általam elemzett gazdasági szövegekben az előfordulások egyharmadában a *brutális* értékváltó funkcióban állt, addig politikai tárgyú szövegekben ez a használat nem jelenik meg, sőt gyakorlatilag kizártnak tekinthető. Tekintsük meg az alábbi példát.

(12) *A brutális énekes háza előtt ezrek gyűltek össze.*

A fenti megnyilatkozás esetében, amennyiben például reklámszövegben szerepel, megengedett a vizsgált elem interpretálása értékváltó funkcióban is ('kiváló, fantasztikus hangú énekes'). Ugyanakkor, amennyiben például bűnügyi hírszövegben jelenik meg, ez az olvasat tipikusan nem lehetséges. (Technológiai tárgyú szövegekben a vizsgált elem jóval gyakoribb értékváltó használatban, mint negatív jelentésben; vö. SZABÓ 2015c. Az ún. doménhálónak a megértési mechanizmusban betöltött kulcsszerepéről l. KOVÁCS 2013: 189.)

Az elmondottak okán, a KLÉGR (2013: 15) által definiált kollokációs enantioszémia mintájára bevezetem a domén-enantioszémia fogalmát, amely azt az esetet jelöli, amikor a vizsgált elem értékváltó használatát az adott szövegdoménnel aktiválja.

⁶ Jegyezzük meg, hogy az értékvesztés jelenségét az enantioszémia fogalmi keretében nem lehetséges tárgyalni, legfeljebb annak néhány sajátos használatát (vö. SZABÓ 2018b: 42–43). Ott ugyanis az elemek nem nyerne ellentétes értelmet, hanem fokozásra szolgálnak.

Térjünk most át az értékvtó elemek keletkezési sajátságaira. Ahogyan arra HORVÁTH KATALIN (1996: 325) rámutat, a rokon értelmű szósorok gazdagodásának egy fontos tendenciájában a poliszémia és a szinonímia szoros összefüggésben áll egymással. A szókészlet bizonyos részrendszereit vizsgálva azt tapasztaljuk ugyanis, hogy az egyes szavak olyan fejlődésen mennek keresztül, amelynek során a kialakuló metaforikus jelentéseik egymás szinonimáivá válnak. Az új jelentések tehát már egy létező szinonimasorba illeszkednek bele.

A negatív emotív elemeket vizsgálva megállapítható, hogy azok e tendenciához illeszkednek. Ezek az elemek alapjelentésükben, a negatív emotív tartalom okán közel vannak egymáshoz, majd az újabb jelentéseikben – tehát amikor értékvesztőként fokozó funkciót töltenek be, valamint értékvtóként pozitív vélemény vagy meglepetés kifejezésére szolgálnak – ugyancsak szinonimikusan viselkednek. Azt látjuk tehát, hogy funkciójuk, jelentésük gyarapodásában is összetartó fejlődést mutatnak, és újabb használataikban gyakorta fel is cserélhetők egymással.

Mindez különösen érdekes, ha meggondoljuk a poliszémia, a szinonímia és a motiváltság összefüggéseinek a kérdését. Azt látjuk ugyanis, hogy poliszémia esetén a szavak újabb jelentései magyarázhatók a jelentések között kimutatható közös szemantikai komponensek feltárásával (vö. HORVÁTH 1996: 325). A levezetett jelentések tehát szemantikailag motiváltak. Ezzel szemben szinonímia esetén egy adott fogalmat több különböző, egymástól független hangalak jelöl, azaz a szavak közötti kapcsolat önkényes. A fentebb említett jelenség esetében azonban egy tulajdonképpen nem várt szemantikai motivációt találunk: a szinonímia nem tűnik önkényesnek, hiszen hasonló szemantikai tartalmú elemek azonos irányba tartó poliszém fejlődésének eredményeképpen jön létre.

6.3. Fontos röviden kitérni az értékvtás és az irónia közötti kapcsolatra is. SZERDAHELYI (1995: 282) alapján az ironikus nyelvhasználatban „a szöveg igazi jelentése a szó szerinti értelem ellenkezője”, aminek értelmében a két jelenség nem különül el élesen egymástól. (Az irónia meghatározásával kapcsolatos problémákkal e dolgozatban részletesen nem foglalkozom, l. erről többek között KOMLÓSI 2015; TÁTRAI 2008). Ugyanakkor az értékvtás esetében két szempontból sem ugyanaz a folyamat játszódik le, mint ami irónia esetében történik. Mindenekelőtt gondoljuk meg alaposabban SZERDAHELYI (1995: 282) fentebbi meghatározását egy példán keresztül:

(13) *Ez az ember csupa kedvesség.*

A fenti példában az ironikus jelentés úgy jön létre, hogy a *kedvesség* szó lexikai szemantikai tartalmához annak antonim párját kapcsoljuk aktuális jelentésként, tehát a kiemelt rész aktuális jelentése: 'nagyon undok'. Ugyanakkor értékvtáskor nem ilyen jellegű antonimikus viszonyról van szó. Az aktuális és a negatív emotív jelentés ugyanis pusztán az értékelő tartalmat tekintve ellentétesek egymással, egyéb szemantikai komponenseiket illetően nem. A probléma bemutatásához a korábban (4), (5) és (7) alatt közölt példákat itt (14a–c) alatt megismétlem.

(14) a) *Durva volt, amit a hegedűs művelt a hangversenyen.*

b) *Nagyon durva sportkupét mutatott be a Volvo.*

c) [...] *amcsi énekesnők közül egyedül Aguilera, aki tényleg durván énekel* [...]

Belátható, hogy a fenti példákban a *durva* elem aktuális jelentése nem lehet sem a 'kedves', sem a 'puha' vagy a 'kíméletes'. Hasonló megállapításra jutunk, ha a *brutális* és a *kegyetlen* értékvtáltó használatait elemezzük:

(15) [...] *egy igazán brutális és kegyetlen buli vár a szegedi Underground fanokra* [...] [facebook.com]

Ebben az esetben is bizonyos, hogy a *brutális* és a *kegyetlen* aktuális jelentése nem az 'emberséges, együttérző'.

A fentebbi eltérés mellett az értékvtáltást az is elkülöníti az irónia jelenségétől, hogy az előbbinél a lexikai szinten negatív elem válik az aktuális kontextusban pozitív értékelést kifejező elemmé. Ez utóbbi sajátosság okán az értékvtáltás ahhoz a jelenséghez áll közelebb, amelyet KLÉGR (2013: 16) az *anti-irónia* (*anti-irony*) terminussal jelöl. Ebben az esetben a megnyilatkozás egy negatívan értékelő elemet használ pozitív értékelés kifejezésére. Például:

(16) *Látom, sokat lustálkodszt mostanában* [miután a megnyilatkozást tevő értesült a partner szorgalmas munkájáról, aktív ténykedéséről].

Amíg tehát irónia esetében egy látszólagosan pozitív értékelés valójában negatív tartalmat hordoz, addig anti-irónia esetében az ellenkező történik: egy látszólagos támadással pozitív értékelést fejez ki a beszélő (l. még ugratás elve [Banter Principle]; vö. LEECH 1983: 142–145). Ugyanakkor ettől a nyelvhasználati formától is világosan elkülöníti az értékvtáltási jelenséget a fentebb tárgyalt sajátosság, tehát az, hogy anti-irónia esetében is a lexikai és a kontextuális szemantikai tartalom antonim viszonyban áll egymással, értékvesztés esetében azonban az ellentét pusztán az értékekre vonatkozik.

7. Összegzés és kitekintés. Jelen tanulmányban a negatív emotív elemek használatának egy típusával, az ún. értékvtáltási jelenséggel foglalkoztam. Az értékvtáltást mind a hazai, mind a nemzetközi irodalomban rendkívül kevés dolgozat tárgyalja, a jelen tanulmánnyal ezt a hiányt igyekeztem pótolni. Az értékvtáltó elemek legfontosabb nyelvi sajátosságait az alábbiakban összegzem.

Az értékvtáltó elemek (akárcsak az azokat magukban foglaló negatív emotív elemek mindegyike) elsődleges szemantikai tartalma a félelem, a düh vagy az undor emócióval hozható összefüggésbe. Nem minden negatív emotív szemantikai tartalommal rendelkező elem válhat értékvesztővé, és közülük még kevesebb értékvtáltóvá. Emellett olyan elem, amely értékvtáltásra képes, de értékvesztése nem, nincs a magyar nyelvben.

Az értékvtáltók pozitív értékelést vagy a megnyilatkozásban kifejezett tartalom meglepő voltát fejezik ki. Ez utóbbival összefüggésben amellet érveltem, hogy az értékvtáltók nem az értékvesztő elemekből alakulnak ki, emiatt nem te-

hető ki a megnyilatkozásban minden esetben egy default, a negatív emotív elem által módosított szó.

Az értékváltó elemek használati motivációját illetően megállapítottam, hogy azt a pszichológia oldaláról a negatív torzítással, az izgalom téves tulajdonításával, valamint a pozitív torzítással hozhatjuk összefüggésbe. Megvizsgáltam továbbá a szemantikai prozódia hatását is, és a vizsgált elemek sorának gazdagodása kapcsán rámutattam a szinonímia és a poliszémia összefüggéseire.

Végezetül megvizsgáltam az értékváltó elemek szemantikai sajátosságait, valamint, ezzel összefüggésben, helyüket a grammatikai rendszerben. Rámutattam, hogy az értékvesztés esetében a különböző használatokban különböző lexikai tételeket kell feltennünk. Ezzel összefüggésben megmutattam, hogy a jelenség poliszémiaként kezelhető, pontosabban annak egy sajátos aleseteként, ún. enantioszémiaiaként, azon belül pedig az emocionális–értékelő típusként, amikor is az adott elem értékjelentései között áll fenn az antonim viszony. Korpuszvizsgálati tapasztalataim alapján bevezettem a domén-enantioszémia fogalmát is, ami alatt azt értem, hogy bizonyos domének lehetővé teszik, sőt támogatják az értékváltó értelmezést, míg mások nem engedik azt meg. Az értékváltás és az irónia, valamint az anti-irónia közötti kapcsolatot megvizsgálva megállapítottam, hogy a jelenségek, bár hasonlítanak, semmiképpen sem azonosak egymással a bennük mutatkozó antonim viszonyok eltérő sajátosságai miatt.

A kutatás következő lépéseként az egyes értékváltó elemek történeti fejlődését, a szemantikai változás esetleges tendenciáit szeretném feltárni történeti szövegek manuális elemzése, valamint nagyobb méretű szöveggörpuszok géppel támogatott, időbeli összehasonlító elemzése alapján.

Kulcsszók: értékváltás, negatív emotív elemek, enantioszémia.

Hivatkozott irodalom

- ANDOR JÓZSEF 2011. De durva ez a téma! – Megfigyelések a melléknévi polaritásváltásról. *Hungarológiai Évkönyv* 12: 33–42.
- ANDOR JÓZSEF 2017. A lexikai fokozás polaritásváltásairól. In: GECSŐ TAMÁS – SZABÓ MIHÁLY szerk., *Az ellentét nyelvi és nonverbális kifejezésének lehetőségei*. Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár–Budapest. 11–17.
- BIBOK, KÁROLY 2014. Lexical semantics meets pragmatics. *Argumentum* 10: 221–231.
- BIBOK KÁROLY 2017. *Szójelentés tan: a lexikai szemantikától a lexikai pragmatika felé*. Loisir Könyvkiadó, Budapest.
- BOUCHER, JERRY D. – OSGOOD, CHARLES E. 1969. The Pollyanna hypothesis. *Journal of Verbal and Learning Behavior* 8: 1–8.
- CACIOPPO, JOHN T. – BERNTSON, GARY G. 1994. Relationship between attitudes and evaluative space: A critical review, with emphasis on the separability of positive and negative substrates. *Psychological Bulletin* 115: 401–423. <https://doi.org/10.1037//0033-2909.115.3.401>
- DÉR CSILLA ILONA 2013. Iszonyatosan/rettenetesen/örületesen jó! A fokozószók grammatikázásijáról. In: GECSŐ TAMÁS – SÁRDI CSILLA szerk., *Az interkulturális kom-*

- munikáció elmélete és gyakorlata*. Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár–Budapest. 71–76.
- DRAGUT, EDUARD – FELLBAUM, CHRISTIANE 2014. The Role of Adverbs in Sentiment Analysis. In: PETRUCK, MIRIAM R. L. – DE MELO, GERARD eds., *Frame Semantics in NLP: A Workshop in Honor of Chuck Fillmore*. Association for Computational Linguistics, Baltimore. 38–41. <https://doi.org/10.3115/v1/w14-3010>
- HORVÁTH KATALIN 1996. Hogyan bővülnek a szinonimasorok? *Magyar Nyelv* 92: 325–331.
- JING-SCHMIDT, ZHOU 2007. Negativity bias in language: A cognitive-affective model of emotive intensifiers. *Cognitive Linguistics* 18: 417–443. <https://doi.org/10.1515/cog.2007.023>
- KICSIS SÁNDOR ANDRÁS 2010. Az enantioszémia néhány főbb esete a magyarban. *Magyar Nyelv* 106: 196–198.
- KIEFER FERENC 2007. *Jelentélemélet*. 2. kiadás. Corvina Kiadó, Budapest.
- KLÉGR, ALEŠ 2013. The limits of polysemy: Enantiosemy. *Linguistica Pragensia* 23: 7–23.
- KOMLÓSI BOGLÁRKA 2015. *Az ironikus hozzáállás: A verbális ironia szociokognitív modellje pragmatikai perspektívából*. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem.
- KOVÁCS LÁSZLÓ 2013. *Fogalmi rendszerek és lexikai hálózatok a mentális lexikonban*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- KUGLER NÓRA 2014. A nyelvi polaritás kifejezésének egy mintázata, avagy milyen a *félelmetesen jó*? *Magyar Nyelvőr* 138: 129–139.
- LACZKÓ MÁRIA 2007. Napjaink tizenéveseinek beszéde szóhasználati jellemzők alapján. *Magyar Nyelvőr* 131: 173–184.
- LEECH, GEOFFREY N. 1983. *Principles of Pragmatics*. Longman, London.
- NEMESI ATTILA LÁSZLÓ 1997. Miként viselkedünk a szavakkal? Benyomáskeltés és nyelvhasználat. *Magyar Nyelvőr* 121: 490–496.
- NEMESI ATTILA LÁSZLÓ 1998. Társalgási divatkifejezések a benyomáskeltés szolgálatában. *Magyar Nyelvőr* 122: 24–35.
- NEMESI ATTILA LÁSZLÓ 2000. Benyomáskeltési stratégiák a társalgásban. *Magyar Nyelv* 96: 418–436.
- NERLICH, BRIGITTE –TODD, ZAZIE – HERMAN, VIMALA – CLARKE, DAVID D. eds. 2003. *Polysemy: Flexible patterns of meaning in mind and language*. Walter de Gruyter, Berlin. <https://doi.org/10.1515/9783110895698>
- ORAVECZ, CSABA – VÁRADI, TAMÁS – SASS, BÁLINT 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In: CALZOLARI, NICOLETTA et al. eds., *Proceedings of LREC*. European Language Resources Association (ELRA), Reykjavik. 1719–1723.
- PARTINGTON, ALAN 1993. Corpus evidence of language change: The Case of the Intensifier. In: BAKER, MONA – FRANCIS, GILL – TOGNINI-BONELLI, ELENA eds., *Text and Technology: In honour of John Sinclair*. John Benjamins, Amsterdam. 177–192. <https://doi.org/10.1075/z.64.12par>
- PEETERS, GUIDO – CZAPINSKI, JANUSZ 1990. Positive-negative asymmetry in evaluations: The distinction between affective and informational negativity effects. *European Review of Social Psychology* 1: 33–60. <https://doi.org/10.1080/14792779108401856>
- PÉTER MIHÁLY 1984. Érzelemkifejezés, stílusérték és expresszivitás a nyelvben. *Általános nyelvészeti tanulmányok* 15: 219–235.

- PÉTER MIHÁLY 1991. *A nyelvi érzelmkifejezés eszközei és módjai*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- PUSTEJOVSKY, JAMES – BOGURAEV, BRANIMIR eds., 1996. *Lexical semantics. The problem of polysemy*. Clarendon Press, Oxford.
- PRATTO, FELICIA – JOHN, OLIVER P. 1991. Automatic vigilance: the attention-grabbing power of negative social information. *Journal of Personality and Social Psychology* 61: 380–391. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.61.3.380>
- RAHMATI, FATEMEH 2015. Semantic shift, homonyms, synonyms and auto-antonyms. *WALIA journal* 31/S3: 81–85.
- RAKOVA, MARINA – PETHŐ, GERGELY – RÁKOSI, CSILLA eds., 2007. The cognitive basis of polysemy. New sources of evidence for theories of word meaning. *MetaLinguistica* 19. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- SCHACHTER, STANLEY MARK – SINGER, JEROME E. 1962. Cognitive, Social, and Physiological Determinants of Emotional State. *Psychological Review* 69: 379–399. <https://doi.org/10.1037/h0046234>
- SHMELEV, ALEXEI 2012. Cognitive and Communicative Sources of Enantiosemy. In: CANTERO, PILAR COUTO ed., *Proceedings of the 10th World Congress of the International Association for Semiotic Studies*. Universidade da Coruña, A Coruña. 837–844.
- SINCLAIR, JOHN 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford University Press, Oxford.
- SZABÓ MARTINA KATALIN 2015a. A polaritásváltás- és változás kezelési lehetőségei a szentimentelemzésben. In: KERESZTES GÁBOR szerk., *Tavaszi Szél 2015. Spring Wind 2015. Konferenciakötet 3*. Liceum Kiadó – Eger és Doktoranduszok Országos Szövetsége, Eger–Budapest. 629–643.
- SZABÓ MARTINA KATALIN 2015b. Egy magyar nyelv_ szentimentlexikon létrehozásának tapasztalatai és dilemmái. In: GECSŐ TAMÁS – SÁRDI CSILLA szerk., *Nyelv, kultúra, társadalom*. Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár–Budapest. 278–285.
- SZABÓ MARTINA KATALIN 2015c. A polaritásváltás problémája a szentimentelemzés szempontjából. In: VÁRADI TAMÁS szerk., *IX. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia. Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 51–61.
- SZABÓ MARTINA KATALIN 2018a. A negatív emotív elemek vizsgálata a pszichológiai és a szemantikai motiváció szempontjából. In: DOMBI JUDIT – FARKAS JUDIT – GÚTI ERIKA szerk., *Aszimmetrikus kommunikáció - aszimmetrikus viszonyok*. SZAK Kiadó, Bicske. 901–923.
- SZABÓ MARTINA KATALIN 2018b. *A szentimentérték módosulásának a problémája a magyar nyelv szövegek szentimentelemzésében, különös tekintettel az értékvesztésre és az értékváltásra*. Doktori disszertáció. Szegedi Tudományegyetem, Szeged. <https://doi.org/10.14232/phd.9976>
- SZABÓ MARTINA KATALIN – BIBOK KÁROLY 2019. Értékvesztésre és értékváltásra képes lexémák újabb vizsgálata. *ARGUMENTUM*. Special issue II: 639–649.
- SZABÓ MARTINA KATALIN – NYÍRI ZSÓFI – MORVAY GERGELY – LÁZÁR BERNADETT 2017. A szentimentérték módosulásának vizsgálata szemantikai-pragmatikai szempontból annotált korpuszon. In: VINCZE VERONIKA szerk., *XIII. Magyar Számítógépes*

- Nyelvészeti Konferencia*. Szegedi Tudományegyetem, Informatikai Intézet, Szeged. 251–262.
- SZÉKELY GÁBOR 2007. *Egy sajátos nyelvi jelenség, a fokozás*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- SZERDAHELYI ISTVÁN 1995. *Irodalomelméleti enciklopédia*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- TÁTRAI SZILÁRD 2008. Irónia. In: Szathmári István szerk., *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. A magyar nyelv kézikönyvei 15. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 1988. A mai magyar nyelv normarendszerének egy jelentős változásáról az „ifjúsági nyelv” kapcsán. *Magyar Nyelvőr* 112: 398–406.
- TUKACS TAMÁS 2015. *Túlzásba vitt szavak. A fokozó értelmű szókapcsolatok magyar–angol szótára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- UMAR, A. МУХТАР 1982. *Ilm al-adillah*. Maktabah Dar al-Arabiya, Kuwait.
- WIERZBICKA, ANNA 2002. Australian cultural scripts – bloody revisited. *Journal of Pragmatics* 34: 1167–1209. [https://doi.org/10.1016/s0378-2166\(01\)00023-6](https://doi.org/10.1016/s0378-2166(01)00023-6)
- ВОЗНЕСЕНСКАЯ, МАРИЯ МАРКОВНА 2011. Энантioseмия в русской фразеологии. In: КИБРИК, АНДРЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ – БЕЛИКОВ, ВЛАДИМИР ИВАНОВИЧ – БОГУСЛАВСКИЙ, ИГОРЬ МИХАЙЛОВИЧ – ДОБРОВ, БОРИС ВИКТОРОВИЧ – ДОБРОВОЛЬСКИЙ, ДМИТРИЙ ОЛЕГОВИЧ ред., *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: По материалам ежегодной Международной конференции «Диалог»*. РГГУ, Москва. 759–767.

The phenomenon of value shift in Hungarian

On a special use of negative emotive elements

This paper discusses a special use of what are known as negative emotive elements, the phenomenon of value shift. Negative emotive elements that, in themselves, out of context, exhibit a semantic content that can be taken to correspond to some negative emotion, are able to undergo value loss or, less frequently, value shift. By the former term, I mean the phenomenon where a negative element becomes an intensifying modifier for some other word as in *brutálisan gyors* ‘brutally fast’. By the latter term, I mean cases in which the element, in spite of its inherently negative content, expresses the speaker’s surprise or positive value judgement as in *brutális alaplap* ‘a brutal [= extremely/surprisingly good] mainboard’. Negative emotive elements can be found in a number of languages, and can also be attested historically. Nevertheless, disregarding my own earlier studies, very few papers discuss them; and even the ones that do, concentrate on, or even restrict their attention to, the phenomenon of value loss. The aim of the present paper is to fill that gap by contributing some observations concerning the study of value shift in negative emotive elements.

Keywords: evaluative content, value shift, negative emotive elements, enantiosemy, pragmatics.

SZABÓ MARTINA KATALIN
Szegedi Tudományegyetem
MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont